

İÇ REFORMLAR VE BÖLGESEL GÜÇ: İRAN 2017

WALTER POSCH

İÇ REFORMLAR VE BÖLGESEL GÜÇ: İRAN 2017

Walter Posch

Bu yazının içeriği ile ilgili bütün sorumluluk müellif(ler)ine aittir.

Telif hakkı © 2017, Al Sharq Forum

Her hakkı saklıdır.

Tasarım: Jawad Abazeed

Türkiye'de basılmıştır.

Bu yayının tüm hakları Al Sharq Forum'a aittir. Al Sharq Forum'un izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Adres: Yenibosna Merkez Mahallesi, 29 Ekim Caddesi.

İstanbul Vizyon Park A1 Blok, Kat:6 No.:52 34197

Bahçelievler / İstanbul / Türkiye.

Telefon: +902126031815

Faks: +902126031665

E-posta: info@sharqforum.org

İçindekiler

Özet	4
Giriş	5
Ekonomi	5
Hukukun Üstünlüğü ve Aşırıları Kısıtlayıcı Unsurlar	5
İdari Reform ve Ekoloji	7
Eyaletlerde Reform	8
2017'deki Seçimler	8
Mezhep Temelli Bir Bölgesel Politika	9
Suriye	10
Irak	11
Sonuç	11
Referanslar	13
Yazar Hakkında	15
Al Sharq Forum Hakkında	15

Özet: İran; Suriye, Irak ve Kürt meselesi de dahil olmak üzere bugün Orta Doğu'daki en büyük sorunların kalbinde yer alan oldukça önemli bir aktördür. Bununla beraber İranlı karar alıcılar, İran'ın her şeye gücü yeten bir aktör olmadığına da pekâlâ farkındadırlar ve pragmatik bir şekilde dış politikaya angaje olmak yerine iç politikaya da ağırlık verebilmektedirler. Örneğin Ruhani hükümeti, içerideki radikal grupları dışarıda tutmak ve kamu yönetiminde sıkı kurallarla yüklü "aşırı bürokrasiden" sıyrılmak için iç politika bağlamında ekonomiyi ve hukukun üstünlüğünü güçlendirmenin yollarını aramaktadır. Bölgesel anlamda ise Tahran, Rusya ile dikkatli bir koordinasyonu sürdürerek fakat aynı zamanda da bir kısmı on yıllardır müttefiki olan yerel Şii gruplara bel bağlayarak mevcut politikalarına devam etmektedir.

Giriş

Donald J. Trump'ın ABD'nin yeni başkanı olarak seçilmesi, İran Hükümeti ve Tahran'daki Strateji Planlama Uzmanları için pek de hoş olmayan bir sürpriz olmuştur. Çünkü Trump'ın JCPOA'den* (Kapsayıcı Ortak Eylem Planı) vazgeçmek ya da bu anlaşmayı feshetmek yönündeki tehditleri İranlılar tarafından açık bir şekilde görmezden gelinmiştir. Ayrıca İran, eski Ulusal Güvenlik Danışmanı General Michael Flynn'in "uyarlarına" da kulak asmamıştır. Bunun yerine Tahran, anlaşmanın bir parçası olarak üzerine düşenleri yerine getirmekte ve yaptırım rejiminin hafifletilmesi için uluslararası topluma çağrıda bulunmaktaydı.

Ekonomi

İran, yapılacak anlaşmayı stratejik ve diplomatik açıdan oldukça önemli bulmanın yanı sıra ekonomik sebeplerden ve iç politikaya dair sonuçları olacağından ötürü oldukça önemsemektedir. Ne de olsa bu anlaşma, İran İslam Cumhuriyeti'ni uluslararası piyasalara tekrar açmayı ve bu anlamda İran ticaretini normalleştirmeyi, bunun akabinde de yabancı yatırımcıları İran'a çekmeyi ve böylece İran ekonomisine istikrar kazandırmayı hedeflemektedir. Ruhani Hükümeti, anlaşma sonrası ortaya çıkan ekonomik teşvik umutlarını, İran yasalarını modernize etmek ve daha geniş reformlar yapacak bir atmosfere dönüştürmek yönünde kullanmakta kararlı. Öte yandan artık İran'ın karşı karşıya olduğu ekonomik sorunların yalnızca kendisine karşı uygulanan yaptırımlar ile açıklanamayacağı açık bir şekilde anlaşılmıştır. Nitekim söz konusu sorunlar büyük ölçüde iç meselelerden de kaynaklanmaktadır. Zira bu durum Tahran'daki politika yapıcılarının bir süredir köklü bir reform yapmayı ve İran'ın eski tip ve hastalıklı kabul edilen banka sistemini yenileyip yeniden yapılandırmayı neden tartışmaya açtığını

da açıklamaktadır. Bu anlamda sermaye yetersizliği, pay sahipliği meselesinin yeterince şeffaf olmaması ve modern elektronik bankacılık sistemine geçiş de bankacılık sektörünü ağırlaştıran diğer en önemli sorunlar arasında gösterilmektedir. Sektörü bir reforma tabi tutmanın önemine dair sürdürülen tartışma yalnızca uzmanlardan ya da politika yapıcılarından oluşan çevrelerle de sınırlı değildir. Çünkü henüz iptal edilmiş olan çok sayıda çek, birçok küçük ve orta ölçekli işletmeyi var olma kaygısı ile karşı karşıya getirmekte ve bu durum hızla siyasi bir meseleye dönüşmektedir². Fakat tüm bunların yanı sıra hükümet, hukukun üstünlüğünü pekiştirme çerçevesi içerisinde, yatırımcılara yasal bir netlik sunarak yabancı sermayeyi ülkeye çekmeye çalışmaktadır³.

Ruhani Hükümeti, anlaşma sonrası ortaya çıkan ekonomik teşvik umutlarını, İran yasalarını modernize etmek ve daha geniş reformlar yapacak bir atmosfere dönüştürmek yönünde kullanmakta kararlı

Hukukun Üstünlüğü ve Aşırıları Kısıtlayıcı Unsurlar

Fakat Ruhani'nin bakış açısına göre, yasal reformlar kararlılıkla sürdürülürken ekonomi ile ilgili olmayan fakat yine de hesaba katılması gereken başka faktörler de vardır. Yasal bir şeffaflığın olmaması ise sadece yabancı yatırımcıları değil, tüm İran toplumunu etkilemektedir. Bu anlamda Ruhani, sosyo-politik hedeflerini 2013 yılında yayımladığı, "Vatandaşların Hakları Sözleşmesi" (manshur-e hoquq-e shahrivandi) adı verilen bir strateji belgesiyle ortaya koymuştur⁴. Bu metin, kendisinden önceki strateji belgeleri gibi "İslami sivil toplum" için geniş ölçüde idealist bir tasarı olmasa da medeni hakları ve bu hakların İslam Cumhuriyeti'nde uygulanmasını teminat

altına almaktaydı. Öte yandan bu belge, reel-politik açıdan yalnızca İran'ın baskıcı güvenlik düzeninin zayıflatılacağı anlamına gelmemekte, ancak "Hizbullah" olarak adlandırılan radikal İslamcı grupların gücüne net bir sınırlama getirmekteydi⁵. Bu gruplar ve kimi takipçileri genel olarak güvenlik güçlerinin içerisinde oldukça aktifler ve keyfilikleri, vahşilikleri ve öngörülemeyen adımlara imza atmaları gibi bir dizi nedenden ötürü kötü bir şöhrete sahiptirler. Bu mafya tipi gruplar, faaliyetleri için hem politik hem de zimni destek bulmaktadırlar. Söz konusu gruplar, 1990'ların başında eski Cumhurbaşkanı Rafsancani ve halefi Hatemi'nin politikalarına karşı koymak amacıyla bir araya gelerek ortaya çıkmışlardı. Bu zamana kadar ise Ruhani'nin ılımlı politikalarına karşı en inatçı direnci gösterenler de yine bu radikal gruplardan oluşmaktadır. Bir taraftan da parlamentodaki temsilcileri –örneğin, Cumhurbaşkanı'nın bakanları ve müttefikleri aleyhinde kampanya yürüterek- hükümetin icraatlarını engellemektedirler. Diğer taraftan ise bu grupların aktivistleri, kültürel alanı ideolojik bir savaş alanı addederek ve devlet otoritesi ile güvenlik güçlerini şiiir oturumları, konserler ya da sinema gibi kültürel aktivitelere dair sonu gelmez tartışmaların içine sokmakta ve neticede bu durum Ruhani'yi müdahale etmeye zorlamaktadır. Tüm bunlar ise son derece verimsiz ideolojik ve teolojik tartışmalara fazlaca zaman ve enerji harcanmasına sebep olmaktadır.

Yasal bir şeffaflığın olmaması ise sadece yabancı yatırımcıları değil, tüm İran toplumunu etkilemektedir

Bu tip faaliyetlerin arka planı ise son derece ciddi: İslam Cumhuriyeti, "iyiyi emretme, kötüyü yasaklama" ("al-amr

bi-l-ma'ruf va nahiy ani l-munkir", Sûre 9:71, İran Anayasası 8. Maddesi) şeklinde Kur'an'î bir ilkenin uygulanmasına yönelik işleyen bir yasal çerçeveye sahip ki bu zamana kadar bunu uygulamada başarısız olmuştur. Bu da Hizbullahçıların ve kendine vazife çıkaran diğer grupların, Kur'an'ın mukaddes kanunlarını ellerine almalarına ve "günahkârları" cezalandırarak ve "günahkâr" etkinlikleri engelleyerek "erdem muhafızları" gibi davranmalarına sebep olmaktadır⁶. Bu tip faaliyetlerin altın çağı 1990'lar ve 2000'ler arasındadır ve söz konusu faaliyetlerin kurbanları açısından sıklıkla vahşi sonuçlar doğurmasının yanı sıra bu gruplar hükümete baskı yapmayı ve hükümeti siyasal çizgisini değiştirmeye zorlamayı veya en azından ekonomik anlamda elde edilecek kazançları kendi müşterilerine ulaştırmayı hedeflemekteydiler. Böyle yaparak, resmi olarak onaylanmış ve hâliyle legal olan, reformistlerin ya da reform yapma eğilimi olan din adamlarının yaptığı toplantıları basıp taciz etmekte yahut reformist partiler tarafından organize edilen kamusal etkinlikleri bölmekte tereddüt etmemişlerdir. Yüksek Askeri Konsey'in genel sekreteri iken bile Ruhani'nin bu gruplarla problemi vardır ve cumhurbaşkanı olduğunda da yine onların müdahalelerinin ve tacizlerinin kurbanı olmuştur. Çoğunun önemli pozisyonlara yükselmesine ilk olarak Ahmedinejad'ın ön ayak olduğu bu grupların⁷ öngörülemezliği, İran siyasal sisteminin temel bir zafiyeti olmaktadır. Söz konusu durumun esas arka planı, İran güvenlik aygıtının yapısal işleyişine dek uzanan ve Ruhani'nin de kararlı bir şekilde üstüne gitmeye çalıştığı bir sorundur. Ruhani ve hükümeti; umutlarını, Hizbullahçıların kayırmacı ağının zamanla cazibesini kaybetmesine yol açması beklenen ve bunun akabinde de Ruhani'ye bu grupların aktivistleri ile

politikacılarını ayırma ve onları toplum içinde marjinalleştirme şansı verecek olan yaptırım sonrası dönemde ülkede gerçekleşecek ekonomik iyileşmeye bağlıyor. Fakat Ruhani'nin tarafında olmayı tercih eden reformistler, siyasal ve hukuki zeminde de bu aşırılık yanlısı gruplara karşı mücadele etmektedirler. Geçtiğimiz aylar boyunca reformistler, resmi izne sahip siyasal etkinlikleri ve toplantıları taciz etmeyi açıkça suç hâline getirecek bir yasa tasarısı üzerine çalışmaktaydılar ki bu durum Hizbullahçıların son derece rahatsız edecek bir adımdır⁸. Ruhani, aşırılık yanlısı bu gruplara karşı ciddi bir mücadele yürütmekte ve şu ana kadar atılan geri adımlara rağmen başarılı olduğu söylenebilir. Fakat Ruhani yine de üzücü bir şekilde söz konusu sorunu kökten çözüme imkânına da henüz sahip olamamıştır.

Ruhani ve hükümeti; umutlarını, Hizbullahçıların kayırmacı ağının zamanla cazibesini kaybetmesine yol açması beklenen ve bunun akabinde de Ruhani'ye bu grupların aktivistleri ile politikacılarını ayırma ve onları toplum içinde marjinalleştirme şansı verecek olan yaptırım sonrası dönemde ülkede gerçekleşecek ekonomik iyileşmeye bağlıyor.

İdari Reform ve Ekoloji

Geniş çapta bir etkisinin olması beklenen ekonomik yükseliş, seçim kampanyası sırasında vaat ettiği sosyal reformları hayata geçirmesi açısından hükümete yardımcı olmalıdır. İlkesel olarak bu reformlar, liberalleşmeye yönelik mutedil fakat önemli bir dizi adımın ne zaman ve nasıl atılacağına dair bir soruyu da içerisinde barındırmaktadır. Aynı zamanda, yeteri kadar işler olmayan bir durumdaki idari yapı da modernize edilmeli ve verimli hâle getirilmelidir. Bürokratik verimsizliğe ve yetersiz idari otoriteye yönelik

şikâyetler İran'da yeni bir durum değil ve Cumhurbaşkanı Ruhani de bu problemin gayet farkındadır. Hepsinden de öte kendisi, biri ekonomi politikası, biri de İran'ın nükleer diplomasisi hakkında olmak üzere iki kitap yazmıştır ki bu kitaplarda tamamen İran'ın zayıf idari yapısını mercek altına alınmaktadır⁹.

Yeni olan ve son yıllarda giderek önem kazanan bir diğer mesele ise ekolojik problemlerdir. Tahran ve diğer şehirlerdeki hava kirliliği, düzenli işlemeyen, sorumsuz su idaresi yüzünden yaşanan su kesintileri, kuraklığın yanında insan kaynaklı çölleşme ve verimli toprakların endüstriyel atıklarla kirletilmesi –yani kısaca doğanın istismar edilmesi- verimli bir çevre koruması için önemle üzerinde durulması gereken problemlerin başında gelmektedir¹⁰. Bu gerçekler daha fazla göz ardı edilemeyeceği gibi İran halkı da kendilerini yönetenlerden bu meseleyle dair daha samimi olmasını talep etmektedir. Esasında söz konusu meseleden büyük ölçüde haberdar olan yönetim de bu sorunları nasıl çözeceğine dair çaresiz bir tablo çizmektedir¹¹. Bu yüzden, henüz ayakları yere basan bir çevre koruma politikası olmamakla beraber bölgesel yönetimler de gerekli önlemleri alma konusunda yetersiz görünmektedirler.

Azınlık gruplarının nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu eyaletlerdeki lokal problemlerle çevresel problemlere yönelik bakış açısının kombinasyonu –örneğin, Batı Azerbaycan'daki Urmiye Gölü'nün kuruması ve ekolojik çöküş, Belucistan'daki sel¹² veya Huzistan'da yaşamı tehdit edecek kadar etkili olan hava kirliliği- siyasal anlamda bir patlama potansiyeli taşımaktadır¹³. Siyasal motivasyonlara sahip eko-aktivizm hareketleri henüz emekleme çağında fakat bahsi geçen problem,

azınlık problemi ve öğrenci protestoları ile bir araya gelmesi hâlinde önümüzdeki yıllarda ülke çapında politik mesele bir hâline gelebilir. İran'daki çevresel kurumların¹⁴ ne yönde gelişeceğini söylemek için henüz çok erken ancak şu an itibarıyla hükümetin ekoloji ve ekonomi arasında doğru bir denge tutturmak için uğraştığını söylemek mümkündür.

Siyasal motivasyonlara sahip eko-aktivizm hareketleri henüz emekleme çağında fakat bahsi geçen problem, azınlık problemi ve öğrenci protestoları ile bir araya gelmesi hâlinde önümüzdeki yıllarda ülke çapında politik mesele bir hâline gelebilir

Eyaletlerde Reform

Hükümetin eyaletlerde yerel ekonomiyi destekleme girişimleri idari reform fikri ile ilişkilidir. Eyalet yönetimlerini güçlendirmek, Ruhani'nin reform ajandasında merkezi bir rol oynamaktadır: Bu anlamda eyalet valilerine (ostândâr) ekonomik alanda daha fazla karar verme yetkisi verilecek ve yerel yönetimlerde çalışan memur sayısı arttırılacaktır¹⁵. Hükümet, yerel yönetimleri iyileştirerek iki şeye ulaşmayı amaçlamaktadır: İlk olarak, eyaletlerdeki ekonomi güçlendirilecektir. Yetki devri yoluyla karar verme süreçleri basitleştirilerek eyalet yönetimlerinin ekonomiye dair karar alma sürecinde daha fazla yetkisi olacak ve bu sayede Tahran'daki bakanlıklardan daha bağımsız hareket ederek ekstra bürokratik prosedürler atlanmıştır olacaktır. Fakat hükümet, İran'ın hassas sınır bölgelerinde çoğunluğu oluşturan etnik grupların taleplerini karşılamayı da ayrıca ümit etmektedir. Örneğin, Kürdistan Eyaleti'nde Kürtçe dili bir yıldır öğretilmektedir¹⁶. Bu durum bir nevi, Kürt milliyetçiliğine ve Türkiye'de Kürtçenin gelişen konumuna karşılık verme yöntemi

olmaktaydı. Zikrettiğimiz bu iki gelişme, Tahran'ın göz ardı edemeyeceği bir şekilde, İranlı Kürtler için ilham kaynağı olma işlevi görmüştür¹⁷. Türkçe konuşan Azerilere ana dil eğitimi verilmesi yönündeki talepler de ayrıca göz önüne alınmıştır¹⁸. Fakat Arapça ve Beluçça gibi İran'daki diğer yerel dillerin durumuna dair ise pek bir şey bilinmemektedir. Görünen o ki ya Kürdistan bir istisna olarak kalacak ya da bu durum İran'ın etnik gruplara (qoumiyat) yönelik politikasında yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır¹⁹.

2017'deki Seçimler

Ruhani'nin iç politikaya ve ekonomiye dair şu ana kadar elde ettiği başarılar görece yetersiz kalmıştır. Bu durumun Mayıs 2017'deki cumhurbaşkanlığı seçimleri üzerinde olumsuz bir etkisi olabilir. Yine de birçok gözlemci, Ruhani'nin tekrar seçileceğine inanmaktadır. Bu öngörü; bir taraftan reformistlerin, radikallerin ya da muhafazakârların kampına dahil olmadığı için Ruhani'nin siyasi elitler tarafından üzerinde uzlaşılacak en ideal figür olmasından ileri gelmektedir. Öte yandan Ruhani, bir zamanlar kendisinin akıl hocası olan Ayetullah Ali Ekber Bahramani ya da Rafsancani tarafından öncülük edilen ekonomiye yönelmiş muhafazakâr modernistlerden gelen destekleri her daim yanında bulmuştur ki; bu siyasal akımın en önemli temsilcisi konumundaki Ali Ekber Nateq-Nuri de hâlihazırda Ruhani'nin yanında olduğunu açıklamıştır. Ruhani ayrıca, açık bir şekilde kendisine karşı bir aday öne sürmeyen reformistlerin desteğini de almış durumdadır²⁰. Kendilerini İslam Devriminin Halk Gücü (JAMNA-jabhe-ye mardomi-ye niruhâ-ye enghelâb-e eslâmi) çatısı altında tekrar örgütlemeye çalışan radikallerin ön seçime girecek adaylar listesini hazırlarken karşı karşıya kaldıkları ciddi sorunlardan

ötürü²¹ içerisinde buldukları kaosun Ruhani'ye oldukça yaradığını söylemeye ise gerek dahi yoktur. Önerilerinin içeriği bakımından, radikallerin pozisyonu tamamen belirsiz ve dinamikleri kişisel rekabetler belirlemektedir. Bu bakımdan Ruhani'in İran İslam Cumhuriyeti'nin sıradaki cumhurbaşkanı olmak için şanslı olduğu söylenebilir.

Öte yandan İran, geçmişte tecrübe ettiklerinden anlaşıldığı üzere her zaman hazırlıklı olmalıdır. Örneğin yaygın bir hayal kırıklığının seçime düşük katılım ile sonuçlanacak olması herkesten fazla reformistleri etkilemektedir. Yahut Amerika'nın nükleer anlaşma meselesini seçim kampanyası boyunca ülkedeki siyasal dinamikleri değiştirecek tarzda kullanması söz konusu olabilir. Bu ihtimallerden biri, diğer adayların lehine bir rüzgârın esmesini sağlayıp alternatif bir adayın önemli politik ağırlar tarafından desteklenmesi durumunda –her ne kadar görünürde böyle bir emare olmasa da- 2005 seçimlerinde olduğuna benzer bir şekilde beklenmedik bir sonucun ortaya çıkmasına yol açabilir. Ayrıca İran İslam Cumhuriyeti'nin yegâne ve esas popülist politikacısı olmasının yanı sıra dini lideri olan Hamaney'in şahsen aday olmaktan kaçınmasını önerdiği Dr. Mahmud Ahmedinejad da hafife alınmaması gereken bir politikacıdır. Ahmedinejad, cumhurbaşkanlığı yarışına girmeyeceğini, bunun yerine bir zamanlar kendisine yakın isimlerden biri olan “bağımsız” aday Hamid Baqai'yi destekleyeceğini (en azından sıradaki seçimlerde) üstüne basarak belirtmiştir²². Öte yandan eski Cumhurbaşkanı'nın, takipçilerinin olduğu eyaletleri de düzenli bir şekilde ziyaret etmesi ve ABD Başkanı Trump'a yazdığı ve Amerikan medyasına dair değerlendirmelerini kaleme aldığı mektup, henüz siyasetten emekli olmadığının bir kanıtıdır²³. Bu

yüzden Ahmedinejad, siyaset sahnesinde hâlâ joker kartı olarak kalmaya devam etmektedir.

Mezhep Temelli Bir Bölgesel Politika

JCPOA'nın (ABD-İran Nükleer Anlaşması) uygulanması yalnızca iç politikaya ve ekonomi politikalarına değil aynı zamanda dış politikaya da etki etmiştir. Kimse bu anlaşmanın bozulmasını veya İran'ın Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'ndan (NPT) çekilmesini beklememektedir. Fakat birçok gözlemci, ABD ve İran arasında ciddi bir krizi oldukça muhtemel görmekte, hatta belki de daha yılın ilk yarısında bunun gerçekleşeceği öngörmektedirler. Çünkü ABD, İran'ın nükleer programına dair uluslararası konsensüsü resmi olarak kabul etmiş olsa da aynı zamanda Tahran üzerindeki baskıyı arttırmaktadır. Aradaki anlaşmazlığın ana omurgasını ise (sadece Washington'da eleştirilmeyen) İran'ın bölgesel politikası oluşturmaktadır.

İran'ın bakış açısına göre, Tahran'ın esas ideolojik projesi olan ve tüm Batı yanlısı rejimlerin düşüşü ile İsrail'in ortadan kaldırılmasını öngören “direniş eksenini” diye anılan eksenden geriye pek bir şey kalmamıştır. Hamas söz konusu bu “ekseni” terk ettiğinde Tahran, Filistin meselesini bundan böyle kendi stratejik çıkarları için maniple edemez duruma gelmiştir²⁴. Fakat geriye kalan ise temel olarak Suriye ve Irak'a, Kürt sorununa ve mezhep temelli çatışmalara odaklanmak olmuştur. Bu durum, bir nebze de olsa Suudilerin, direniş eksenini “Şii hilali” olarak yeniden tanımlamada başarılı olmasından ve Irak ve Suriye'deki çatışmaların seyrinden kaynaklanmıştır.

Tüm çatışmaları mezhep aidiyeti üzerinden okumak anlamına gelen mezhepçilik; İran'ı, kendisini hep Pers ve Şii hariçtekiler olarak gören

İran'ın bakış açısına göre, Tahran'ın esas ideolojik projesi olan ve tüm Batı yanlısı rejimlerin düşüşü ile İsrail'in ortadan kaldırılmasını öngören "direniş eksenini" diye anılan eksenden geriye pek bir şey kalmamıştır

bölgedeki İslam birliği meşruiyetinden mahrum bırakmıştır. Ayrıca Tahran, İranlı Sünnilerin IŞİD gibi aşırılık yanlısı gruplara artan katılımını endişeyle izlemekte ve bir gün bu insanların geri dönüp iç güvenlik için tehdit hâline gelmesinden korkmaktadır.

Suriye

Suriye meselesine bu zaviyeden bakıldığında ideolojiden ulusal çıkara doğru bir kayma net bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Krizin henüz başlarında rejime verilen destek ideolojik olarak meşrulaştırılmaktave Suriye, İsrail'e ve küresel kibre (ABD'nin domine ettiği dünya düzenine) karşı ön cephe devleti olarak görülmekteydi. Askeri destek ise esas olarak kendine yeterliliğe yönelik bir desteğe karşılık gelmekte ve söz konusu destek de Devrim Muhafızlarının "Kudüs Tugayları" tarafından sağlanmaktaydı ki bu hâlâ sürmektedir²⁵. Kudüs Tugayları, çatışmalara da dâhil olmasına rağmen asıl olarak rejim kuvvetlerine askeri danışmanlık yapma işlevi görmektedir. Tabii diğer taraftan, asıl görevlerini de yerine getirmekteydiler ki bu anlamda ideolojik olarak güvenilen yerel devrimci İslamcı hücrelerden oluşan ağların içerisinde olan kimseleri yakın bir zamanda militanlara dönüştürebilmişlerdir. Krizin başlamasından sonra İran, Lübnan'daki Hizbullah'ı Suriye sahnesine çağdırmaya, Şii Afganları ve Iraklıları savaşçı olarak istihdam etmeye başlamıştır ki bu da çatışmanın mezhepçi yönünü kaçınılmaz şekilde yoğunlaştırmıştır. IŞİD'in 2014'teki zaferinden sonra ise Suriye'ye müdahalenin sebepleri değişmiştir.

Tahran şimdilerde düzenli ordu yerine vekil örgütleri kullanarak İran sınırlarının uzağındaki IŞİD ile savaşmanın daha akıllıca olduğunu düşünmektedir. IŞİD'e karşı savaşta verilen ağır kayıplar ise üç Şii militan grubundan olan katılımcı havuzunu çok yıpratmıştır: Bunlar Fatehin, Zeynebiyyun ve Fatımiyyun gruplarıydı²⁶. Askeri durumundramatik bir şekilde ne denli kötüye gittiği 2016'da İran düzenli ordusundan birliklerin – yüksek itibarı ABD Yeşil Berelilere kadar uzanan 65. Hava Tugayı- Suriye'ye yollanması üzerinden de anlaşılmaktadır²⁷.

Öte yandan Tahran'ın Suriye politikası yalnızca askeri güce dayanmamakta, ayrıca Rusya ile varılan iş birliği de bu politikaların önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu durum, İran'ın Astana ve Cenevre görüşmelerine katılmasının da gösterdiği gibi, askeri operasyonlar kadar uluslararası politikayı da ilgilendirmektedir. Moskova ve Tahran açık bir şekilde Şam'daki hükümetle iş birliği hâlinde ve Türkiye'nin de yer yer müdahil oluşuyla Suriye'ye istikrar kazandırmak için ön cephelerde kalıcı bir ateşkes tesis etmeye çalışmaktadır. Staffan di Mistura yönetiminde Birleşmiş Milletler (BM) de benzer bir yolu denemiştir. Beklentilerin aksine, eğer Tahran ve Moskova gerçekten Suriye'de önümüzdeki sene silahların kalıcı bir şekilde susması hususunda başarılı olursa bu, iki devlet için de önemli bir siyasi başarı olacaktır. Fakat Suriye'deki durumu sakinleştirmek, Irak'taki durumun bir anda değişmesini sağlamaya yetmeyecektir.

Irak

İran, savaştan harabeye dönen Irak'ta uzun süredir kurduğu Şii ağından yararlanmakta ki bunlardan en önemlisi de "Bedr" örgütüdür²⁸. Bedr, parlamento kararıyla yasal olarak güvence altına alınan Şii Haşdi Şabi'nin arkasındaki

***Suriye'deki durumu sakinleştirmek,
Irak'taki durumun bir anda
değişmesini sağlamaya yetmeyecektir***

temel güçtür. Bu örgüt, hâlihazırda Musul'da ve ülkenin diğer bölgelerinde kullanılmaktadır ve Irak güvenlik güçlerinin temel unsurlarından biri hâline gelmiştir. Irak'ta IŞİD'e karşı yürütülen askeri operasyonlar dikkate alındığında, Tahran'ın; Irak ordusu, Haşdi Şabi ve Kürt Peşmergesi birliklerinin birleşik güçlerinin yer aldığı tüm büyük operasyonlarda nasıl yer aldığı görülecektir. IŞİD ile mücadeleye ek olarak, Şii ve Kürt güçleri ısrarla "durumu tartışmalı bölgeler" üzerinde mücadelelerini sürdürmektedir. Kürtler tarafından Kürdistan'ın bir parçası olduğu iddia edilen bu bölgelerin statüsü henüz netlik kazanmış değildir. Bu yüzden Şii güçleri, Tel Afer ile Sincar Dağları arasındaki Kürt güçlerinin birleşmesini engellemiş ve durumu tartışmalı olan Kerkük şehrini Arap nüfuz alanında gördüklerini açıkça belirtmiştir. Tahran orta vadede, Kürtler ve Arap Şiiiler arasındaki açık bir iç savaştan kaçınacak ve böylece orta yolu bulmak için elinden geleni yapacaktır. Fakat aynı zamanda çıkarlarına ters düştüğü için Saddam Hüseyin döneminde olduğu gibi komşularının İran'ı tehdit edecek kadar güçlenmesine de müsaade etmeyecektir.

IŞİD ile mücadeleye ek olarak, Şii ve Kürt güçleri ısrarla "durumu tartışmalı bölgeler" üzerinde mücadelelerini sürdürmektedir. Kürtler tarafından Kürdistan'ın bir parçası olduğu iddia edilen bu bölgelerin statüsü henüz netlik kazanmış değildir

Son olarak, Amerika'nın Irak'taki rolü de Tahran için bir problem teşkil etmeye devam etmektedir. Tahran şu an için Amerika'nın IŞİD ile mücadele etmesi için Irak ordusuna verdiği destekten fayda

sağlamaktadır. Ancak diğer taraftan İran, ABD'nin ülkeyi orta vadede terk etmesini ummaktadır. İran için esas problem ise İran yanlısı Şii militanların Haşdi Şabi'den ayrılıp IŞİD'e karşı kazanılacak bir zaferden sonra Amerikalılarla çatışmaya girecek kadar aptal olması durumunda ortaya çıkacaktır. Devrim Muhafızlarının ABD'nin 5. Filosunu bir kez daha provoke etmesi hâlinde benzer bir durum bu kez Basra Körfezi'nde de geçerli olacaktır. Nitekim mevcut Amerikan Başkanı, böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde İran'a karşı çok daha az müsamahakâr olunmasını ve hemen bir karşılık verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Sonuç

Ruhani, Rafsancani'nin liberal ekonomik yaklaşımı ile Hatemi'nin insan hakları yaklaşımını ülke içinde yapılacak bir yapısal reform için bir araya getirmeye çalışmaktadır. İran'da şu sıralar gündemdeki esas konulardan bir diğeri de idari yetersizliklerdir: Özellikle de ayyuka çıkmış yolsuzluklar, idari yapının ideolojik bir veçheye bürünmesi, sürekli devlet kontrolü, baskıcı güvenlik aygıtı ve Devrim Muhafızlarının ekonomi üzerinde giderek şekilde artan etkisi... Tüm bunlar rejimin halkın nezdindeki itibarını lekelemektedir. Ruhani, Dini Lider'den destek alarak hukukun üstünlüğünü tesis etme yolunda bazı önemli adımlar atabilmiştir. Nitekim Ruhani'nin Devrim Muhafızlarının güncel politika üzerindeki (fakat ekonomi üzerindeki değil!) etkisiyle baş edebilmesinin tek yolu da buydu.

Bölgesel politikada, İran'ın iddiaları hem daha ılımlı bir tona sahip hem de esas olarak Suriye ve Irak'taki durumu kontrol altına almak ile sınırlanmış durumdadır. Bu anlamda İran'ın; Irak ve Basra Körfezi'nde hem diplomatik seviyede hem de bölge düzeyinde ABD ile bir sürtüşme yaşama potansiyeli yükselmektedir. Öte

yandan, İran siyasetinin asıl odaklandığı nokta, finansal reform için elzem olan Nükleer Anlaşma'nın uygulanmasıdır. Bu durumun Ruhani'nin yeniden seçilmesi üzerinde de ciddi bir etkisi olacaktır.

Ruhani, Raşancani'nin liberal ekonomik yaklaşımı ile Hatemi'nin insan hakları yaklaşımını ülke içinde yapılacak bir yapısal reform için bir araya getirmeye çalışmaktadır.

İran İslam Cumhuriyeti'nin bu yollarla içerideki reform sürecine devam edecektir ve uluslararası arenada dikkatli davranacak fakat yine de gücünü gösterip bölgeyi şekillendirme hususunda kendinden emin girişimlerde bulunacaktır.

Referanslar

- 1-Bu yazı ilk olarak “Bosch Megatrends 7.0” da yayımlandı.
- * JCOA esasında ABD-İran Nükleer Anlaşması’na karşılık gelir (vurgu çevirmene ait).
- 2- “Torfand-e bânkhâ ke be qofl shodan-e manâbe’ anjâmid,” (Finansal kaynakların kapanmasına sebep olan bankacılık hileleri) Tâbnâk, 7 Esfand 1395/25 Şubat 2017.
- 3-Seyyede Fâteme She’âr, “Amniyat-e sarmâye-gozâri bâ eslâh-e qavânin-e bânki,” (Bankacılık düzenlemesindeki reform sayesinde yatırım güvenliği) Eqtesâd-e Irâni, 9 Azar 1395/29 Kasım 2016.
- 4-Cf. “New Iranian Citizens’ Rights’ Charter met with mixed reviews,” Al-Monitor, 6 Aralık 2013; Anlaşmanın gözden geçirilmiş versiyonunu görmek için bkz. F “Manshur-e Hoquq-e Shahrivandi”, Azar 1395/Kasım 2016, <http://rouhani.ir/files/CitizensRights.pdf>
- 5-Bu grupları ve İran’daki radikal İslamcılarının arka planlarını için bkz. Walter Posch, “Islamistische Gewalt in der Islamischen Republik Iran,” Jasmina Rupp içinde, Der (Alb)Traum vom Kalifat, Vienna – Cologne – Weimar 2016, s. 211-236.
- 6-Posch, „Islamische Gewalt, “s. 218 and 226f.
- 7-Ahmedinejad’ın radikal gruplarla ilişkisi için bkz. Walter Posch, “The End of a Beautiful Friendship? Mahmoud Ahmadinejad and the Principalists,” Clement Therme içinde, Houchang E. Chehabi, Farhad Khosrokhavar (ed), Iran and the Challenges of the Twenty –First Century. Essays in Honour of Mohammad-Reza Djalili, Costa Mesa 2013, s. 50-78.
- 8- Sadsâzi-ye Eslâh-Talabân dar barâbar-e khodsarhâ,” (Kanuni yetkisi olmayan milislere karşı reformist düzenleme) Farâru, 28 Bahman 1395/16 Şubat 2017.
- 9-Hasan Ruhani, Amniyat-e melli va Diplomâsi-ye Hastei, (National Security and Nuclear Diplomacy) Tehran 1390/2011 and Amniyat-e Melli va Nezâm-e Eqtesâdi-ye Irân, (National Security and the Economic System of Iran) Tehran 1389/2010; Farideh Farhi’nin görüş yazısına bkz. “Amniyat-e melli va Diplomasi-ye Hastei,” Iranian Studies, 47.2.2014, s. 364-360.
- 10-Ülkedeki dramatik ekolojik vaziyet son zamanlarda akademiden ve Iranian Studies’den- İran’a dair amiral dergisi olan bir dergi- daha fazla ilgi görmeye başladı, bkz. Kaveh Madani, Amir Aghakouchak, Ali Mirchi, “Iran’s socio-economic drought: Challenges of a Water-Bankrupt Nation,” Iranian Studies, 49.6.2016, s. 997-1016; Farhad Yazdandoost, “Dams, Drought and Water Shortage in Today’s Iran,” Iranian Studies, 49.6.2016, s. 1017-1028; Vahid Hosseini, Hossein Shahbazi, “Urban Air Pollution in Iran,” Iranian Studies, 49.6.2017, s. 1029-1046.,
- 11-Ruhani’nin yaptığı son konuşmalarından birinde çevre meselesine dair açıklamaları için bkz.: “Son aylarda, eyaletlerde çevre problemleri ve kum fırtınaları gibi başka sorunlar da ortaya çıkaran birtakım hadiseler yaşadık. Fakat halkımız zeki, sabırlı ve bu problemlerin üstesinden gelme kapasitesine sahiptir ve yetkililer sorunları çözmek için çalışıyorlar. Geçen gün Ahvaz’da yaptığım konuşmada, 40-50 yıl içerisinde oluşmuş sorunların 1-2 yılda çözülemeyeceğini belirttim.” Bkz. “Heshdârhâ-ye entekhâbâti-e Ruhâni [...]” (Ruhani’nin seçim uyarıları) Alef, 7 Esfand 1395/25 Şubat 2017.
- 12- “Seyl dar Sistân va Baluchestân foru-kesh kard” (Sistan ve Belucistan’daki seller kuvvetlendi) Tâbnâk, 9. Bahman 1395/28 Ocak 2017.
- 13- “Hall-e moshkel-e âludegi-ye havâ-ye Khuzistân ‘azm-e melli va beyno l-melali mi-khvâhad,” (Huzistan’daki hava kirliliğini çözmek için ulusal ve uluslararası çabalar gerekiyor) Khouznews, 30 Dey 1395/19 Ocak 2017.
- 14-İran’ın çevre ajansına örnek için bkz. Sâzemân-e Hefâzat-e mohit-e zist www.doe.ir
- 15-Bu tartışmaya dair bir örnek için bkz. “Touse’e az ostandârihâ shoru’ mi shaved?” (Kalkınmaya valiler mi öncülük edecek?) Hamshahri Mâh, 115/1392/2014, s. 24f.

- 16-Çıkacak olan şu bölüme bkz. "Fellow Arians and Muslim Brothers: Iranian Narratives on the Kurds," Gareth Stansfield ve Mohammed Shareef'te (ed), *The Kurdish Question Revisited*, Londra 2017.
- 17-Erbil'in İran'daki Kürt milliyetçiliğine etkisi için bkz. Hamid Bozhmehrani ve Mohammad Pour-Eslami, "Tahdidhâ-ye narm-e khodmokhtâri-ye eqlim-e Kordestân-e 'Erâq va ta'sir-e ân bar Kordhâ-ye Irân," (Kürdistan Özerk Yönetiminde Kaynaklanan Yumuşak Güç Tehditleri ve İran Kürtleri Üzerindeki Etkileri) *Jâme-shenâsi-ye Jehân-e Eslâm*, 2/1, s. 87-110 ve Ja'afar Haqq-Panâh ile Mohammed Sadiq Ahmed arasındaki akademik tartışma ("Cigerxwun"): "Bar-rasi-ye jâme-e shenâsi va monâsebât-e manteqei-ye Kodestân-e 'Erâq: houze-ye tamadonni-ye moshtarak-e Irâni-Kordi," (Irak Kürdistanına Dair Sosyolojik ve Bölgesel-Politik Bir İnceleme: İran-Kürt Ortak Kültürel Alanı) *Hamshahri Diplomâtik*, 79 1392/2014, s. 78-87; ayrıca bkz. "Zabân-e Kordi dar madâres-e Torkiye tadrîs mi-shavad," (Kürt dili, Türkiye'de okullarda öğretilen) 'Asr-e Irân, 22 Khordâd 12/1391 Haziran 2012.
- 18- "Âmuzesh-e zabânhâ-ye Kordi va Torki dar dâneshgâhhâ-ye keshvar," (Kürtçe ve Türkçe'nin üniversiteler yoluyla öğretimi) 'Asr-e Irân, 24 Mordâd 1395/22 Temmuz 2016.
- 19-İran'daki etnik gruplara dair standart metin/ qoumiyat is Seyyed Reza Salehi-Amiri, *Modiriyat-e Monâze'eat-e qoumi dar Irân*, (İran'daki etnik anlaşmazlıkların idare edilmesi) Tehran 1390/2012.
- 20- "7 tousih-e Nâteq be Eslâh-talabân," (Reformcuların Nâteq'ı için 7 öneri) *Sharq*, 12 Bahman 1395/31 Ocak 2017.
- 21- "Gomanezani darbâre-ye kâandidâ-ye niruhâ-ye enqelâb dar entekhâbât-e riyâsat-jomhuri – khalâf va vâqe' ast" (Devrim Güçleri'nin adayları hakkındaki yorumlar hem doğru hem yanlış) *Tâbnâk*, 5 Esfand 1395/23 Şubat 2013; "Panj نکته monhaser be-fard majma'-e 'omumi-ye jabhe-ye mardomi-ye niruhâ-ye enqelâb," (Haşdi Şabi'nin genel meclisindeki beş özel husus) *Tâbnâk*, 6 Esfand 1395/23 Şubat 2017.
- 22- "Ettelâ'iy-ye Ahmadinezhâd dar ertebât bâ entekhâbât-e riyâsat-jomhuri" (Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili açıklaması), *Alef*, 23 Bahman 1395/11 Şubat 2017.
- 23- "Doktor Ahmadinezhâd be Terâmp nâme nevesht: matn-e kâmel-e fârsi va englizi," (Dr. Ahmedinejad, Trump'a mektup yazdı: Farsça ve İngilizce tam metin) *Doulat-e Bahâr*, 8 Esfand 1395/26 Şubat 2017.
- 24-Ebrahim Motaqqi, "Mo'âdele-ye Amniyat, Molâhezât-e râhbordi-ye Irân va jabhe-ye moâvemat dar nomâze'ât-e manteqei" (Güvenlik Dengesi: İran'a dair stratejik gözlemler ve bölgesel anlaşmazlıklar bağlamında direniş cephesi,) *Hamshahri Diplomâtik*, 850 Winter 1394/2015, s. 28-31; Walter Posch, *The third World, Global Islam and Pragmatism. The Making of Iranian Foreign Policy*, SWP Berlin 2013, s. 27-29.
- 25- "E'terâf-e farmândeh-e sepâh beh hozur-e Niru-ye Qods dar Suriye va tahdid-e Esrâil," (Devrim Muhafızları Komutanından, Kudüs Tugaylarının Suriye'deki varlığına ve İsrail tehdidine dair yorumlar) *Entkehâb*, 27 Shahrivar 1391/16. Eylül 2012.
- 26- "Zeynebiyun, Fatemiyun va Fatehin mo'âdelâtrâ bar-ham zاده-and," (Zeynebiyun, Fatemiyun ve Fatehin denklemi değiştirdi) *Mashraq*, 18 Âzar 1395/8 Aralık 2016.
- 27- Abbas Qaidari, "Who sent Iranian Green Berets to Syria?" *Al-Monitor*, 28. Nisan 2016.
- 28-Bedr'in gelişimi çok iyi araştırıldı, bkz. "Sepâh-e Badr chegune shekl gereft?" (Bedr nasıl ortaya çıktı?) *Young Journalists Club*, 17 Dey 1393/7 Ocak 2017.

YAZAR HAKKINDA

Dr. Walter Posch, Viyana'daki National Defence Academy'de uzman araştırmacıdır. Doktorasını İnan alışmaları ve yüksek lisansını da Türkiye alışmaları üzerine yapmış olup halihazırda çalışmalarını Modern İnan, Modern Türkiye ve Kürt Meselesi alanlarında sürdürmektedir. Daha önce, Paris'teki European Institute of Security Studies (EUISS) ve German Institute for International and Security Affairs'de (SWP) alışmıştır.

AL SHARQ FORUM HAKKINDA

Al Sharq Forum, amacı; Şark bölgesi halklarının siyasal gelişimi, sosyal adalete kavuşması ve ekonomik refaha erişmesi için uzun vadeli stratejiler geliştirmek olan, bağımsız ve uluslararası bir kuruluştur. Al Sharq Forum, bu hedefini; demokratik katılım ideali, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog, sosyal adalet ve kamu yararını gözeten araştırmaları teşvik ederek gerçekleştirmektedir.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

sharqforum.org

    / SharqForum

 / Sharq-Forum

ALSHARQ FORUM

İÇ REFORMLAR VE BÖLGESEL GÜÇ: İRAN 2017

İran; Suriye, Irak ve Kürt meselesi de dahil olmak üzere bugün Orta Doğu'daki en büyük sorunların kalbinde yer alan oldukça önemli bir aktördür. Bununla beraber İranlı karar alıcılar, İran'ın her şeye gücü yeten bir aktör olmadığının da pekâlâ farkındadırlar ve pragmatik bir şekilde dış politikaya angaje olmak yerine iç politikaya da ağırlık verebilmektedirler. Örneğin Ruhani hükümeti, içerideki radikal grupları dışarıda tutmak ve kamu yönetiminde sıkı kurallarla yüklü "aşırı bürokrasiden" sıyrılmak için iç politika bağlamında ekonomiyi ve hukukun üstünlüğünü güçlendirmenin yollarını aramaktadır. Bölgesel anlamda ise Tahran, Rusya ile dikkatli bir koordinasyonu sürdürerek fakat aynı zamanda da bir kısmı on yıllardır müttefiki olan yerel Şii gruplara bel bağlayarak mevcut politikalarına devam etmektedir.